

УДК 378.12:174(477)

*Інна Ромащенко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
декан факультету довузівської підготовки,
Академії муніципального управління,
м. Київ*

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЯК ОДНА ІЗ ГОЛОВНИХ УМОВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стаття розглядає актуальність питання культури професійного спілкування як головна умова запровадження європейських стандартів вищої освіти. У статті сформульовані вимоги до професійного мовлення на сучасному етапі. Автором визначена головна ідея професійного спілкування у процесі навчання. У статті обґрунтовано необхідність досконалого професійного спілкування, такту та культури у професійній діяльності кожного викладача.

***Ключові слова:** комунікативність, комунікативна компетентність, професійне спілкування, мовна освіта, пріоритетні завдання, комунікативні якості.*

Лит. 10.

Постановка завдання. Формування культури педагогічної діяльності викладача є однією з головних умов запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні. Стрімкі процеси інтеграції України у європейське та світове співтовариство зумовлюють об'єктивне зростання попиту на викладачів високого фахового рівня та культури, здатними ефективно реалізувати комунікативні наміри. Оскільки людина (а тим більше, викладач) декларує себе як особистість в культурі думки, культурі праці й культурі мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Культура мовлення та комунікативна компетенція майбутнього спеціаліста вивчається зарубіжними (К. Брамфіт, М. Кенел та М. Свейн, І. Бім, Н. Гез, І. Зимня та ін.) і вітчизняними дослідниками Н. Бичковою, І. Воробійовою, С. Єрмоленко, Н. Дзюбишиною-Мельник, Л. Пустовіт, Н. Сологуб, Л. Ставицькою, С. Ніколаєвою, О. Петрашук, В. Топаловою, В. Русанівським та ін. Комунікативний метод глибоко вивчають Є. Пасов та Н. Кузовльова та ін.

Мета статті. Проаналізувати значення формування культури мовлення, комунікативної компетенції майбутніх викладачів та об'єктивну необхідність вивчення мови як запоруки формування професійної культури.

Викладення основного матеріалу. В умовах глибоких політичних, економічних та соціокультурних змін, реформування системи освіти України відповідно до потреб інтеграції у світовий освітній простір, приєднання до Болонського процесу, культура професійного мислення і спілкування викладача, його особистісний розвиток набувають особливого

значення. Формування викладача як професіонала, його активна життєва позиція, визначені пріоритетними завданнями “Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті”, законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”. В умовах світової глобалізації, інформатизації ринкових відносин, в яких надзвичайно важливим є професійність і конкурентоспроможність особистості, головним капіталом фахівця є його компетентність та професійна кваліфікація. Освітня система покликана виконувати запити суспільства. Успішна реалізація поставлених завдань перед будь-яким освітнім закладом можлива лише за умови високого рівня постановки навчального процесу та високого професіоналізму педагогічних кадрів. Отже, висококваліфікований викладач має бути професіоналом, мати педагогічне покликання, прагнення до постійної самоосвіти та вміння спілкуватися. Культура спілкування – це синтез високого професіоналізму і духовно-ціннісних якостей педагога, міра творчого засвоєння накопиченого людством світового культурно-історичного досвіду, оволодіння гуманістичними технологіями і наявність культуро творчих здібностей [1]. Термін “мовна освіта”, професійне спілкування, має практичне спрямування, використання якого передбачає розвиток усного та писемного мовлення, формування комунікативної компетенції [3]. Комунікативна компетенція трактується як здатність спілкуватися з метою обміну інформацією, здатність користуватися мовою залежно від професійної ситуації і професійного наміру [8]. Професійне спілкування – це володіння мовними засобами, дотримання мовленнєвих норм, уміння будувати тексти, уникати мовних штамів,

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЯК ОДНА ІЗ ГОЛОВНИХ УМОВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

володіння мовним етикетом, доцільне використання професійної лексики, здійснювати постійний аналіз ефективності професійної комунікації. В. Русанівський зазначає, що проголошуючи думку “культура мови – загальна культура людини”, маємо дбати про такі морально-етичні категорії, як любов до рідної мови, мовно-національна свідомість, які стають реальністю тільки при активному ставленні до слова, коли існує постійна потреба шліфувати свою мову, вчитися слухати й сприймати слово, володіти ним як засобом вираження думки. В мові людини віддзеркалюється її освіченість, бо мова – це й характер мислення, й здатність діяти, створювати щось нове. Не випадково О. Потебня наголошував: “Мова є засіб не виражати готову думку, а створювати її... вона не відображення світогляду, який вже склався, а діяльність, що його складає” [7].

У результаті навчання студенти-викладачі повинні реалізувати комунікативний намір адекватно завданню та умовам спілкування – переконати; забезпечити зв’язність та цілісність висловлювання; наводити аргументи і докази, висловлювати свою точку зору; використовувати різноманітні мовленнєві зразки. Оскільки, як стверджував В. Сухомлинський, “виховуємо ми не тільки ідеями, закладеними у знаннях, які ми передаємо учням, але, насамперед тим, як ці знання і закладені в них ідеї несемо в клас ми, живі люди, тим, що людина доторкається до людини, до її душі своєю душею” [9]. Таким чином, комунікативна компетентність майбутнього викладача розуміється як інтегральна якість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності. Адже саме засоби живого переконливого слова забезпечують формування творчої особистості учня чи студента. Характер мовленнєвої діяльності викладача, його стиль спілкування, – це один із ключових аспектів його професійного впливу на суб’єкт навчального процесу.

Формування комунікативної компетенції викладачів має забезпечуватись комплексом дисциплін психолого-педагогічного та філологічного циклів. На розвиток комунікативної компетенції мають бути орієнтовані всі форми навчальної роботи у вищій школі (лекції, практичні, індивідуальні, семінарські заняття тощо), оскільки комунікативні вміння й навички реалізуються під час кожного виду мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма) [4]. Головними особливостями технології формування комунікативної компетентності на сучасному етапі є:

- пріоритетним завданням є реальне використання

мови відповідно до даного соціально спрямованого контексту;

- побудова навчального процесу вимагає залучення студентів до ситуативного спілкування, максимально наближеного до реальних ситуацій;

- змінюються функції викладача, який стає активним координатором навчальної діяльності студентів, їх радником, співрозмовником та учасником процесу навчання;

- урізноманітнюються види діяльності на практичних заняттях, перевага надається парним, груповим видам діяльності, рольовим іграм, діловим іграм, проектним завданням, завданням з вирішенням певних проблем, діалогу, дискусії, дебатом, моделюванню ситуацій.

Під час таких видів навчання студенти вчать критично мислити, розв’язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважуючи альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусії;

- змінюється ставлення викладача до можливих мовленнєвих помилок студентів, який не акцентує на них увагу. Помилка має право на існування. Аналіз мовлення проводиться узагальнено, без наголошення на автора помилок;

Науковці І. Колесникова, О. Долгіна підкреслюють, що комунікативний підхід спрямований на формування:

- діяльнісного характеру мовленнєвого спілкування, що забезпечується комунікативною поведінкою викладача як безпосереднього учасника процесу спілкування та навчання, і комунікативно вмотивованою, активною поведінкою студента як суб’єкта спілкування та навчання;

- предметності процесу комунікації, яка має бути змодельована, але точно визначеним набором предметів обговорення (тем, проблемних ситуацій, подій та ін.);

- мовленнєвих засобів, які забезпечують процес спілкування та навчання в даних ситуаціях.

Спілкування – передача і повідомлення інформації пізнавального характеру, обмін знаннями, навичками і вміннями в процесі мовленнєвої взаємодії двох або більше людей [6].

В. Черевко, трактує “комунікативну компетентність” як інтегральну якість особистості, що синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності [10].

На переконання І. Воробійової, головна ідея комунікативного навчання – це спрямованість навчального процесу на формування та розвиток практичних умінь володіння мовою як засобом спілкування у відповідних життєвих ситуаціях, у залежності від мети спілкування [5, 8].

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЯК ОДНА ІЗ ГОЛОВНИХ УМОВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

До комунікативних якостей викладача більшість науковців включають: емпатію і професійну рефлексію (А. Деркач); вміння вислухати (Т. Воропаєва); тактовність (М. Єрастов); справедливість, пильність, чуйність (В. Сластьонін); гнучкість і делікатність, спрямованість на відкриті й активне спілкування, здатність швидко встановлювати контакт (М. Галагузова); соціальну сміливість (В. Келасьєв), комунікабельність, толерантність (В. Кан-Калік).

Не останнє місце у процесі мовлення належить інтонаційній виразності, яка об'єктивно виражає певні почуття мовця, його емоційний стан, ставлення мовця до співрозмовника та до процесу спілкування. Саме інтонаційно оформлене мовлення посилює вплив на свідомість студента, активізує його навчальну діяльність.

Формування культури професійного спілкування можливе за умови надання значної уваги мовному і мовленнєвому аспектам навчального процесу, розвитку умінь і навичок аргументації, переконання студентів в тому, що культура професійного спілкування – це невід'ємний фактор їхньої майбутньої успішності у професійній діяльності. Тому надзвичайно важливо приділяти достатню увагу формуванню функціональної грамотності, виробленню навичок побудови логічного висловлювання, закріпленню стійких навичок функціонально-правильного професійно-орієнтованого усного і писемного мовлення, постійної потреби в інтелектуальній взаємодії з питань пошуків розв'язання проблемних ситуацій у навчальному процесі, створенню ситуацій успіху й емоційної підтримки, ствердженню гуманістичних цінностей. А це забезпечується підбором та постійним використанням відповідних емоційно забарвлених навчальних матеріалів, які б сприяли осмисленню моральних категорій, визначенню духовних пріоритетів, гуманному ставленню до співрозмовника (колеги по роботі, ділового партнера), прояву небайдужості до подій, суспільного життя. Втілення в реальній навчальній процесі зазначених нами підходів можливе лише за умови сприйняття викладачем своєї професійної діяльності як партнерської діяльності, реальної допомоги студентам у особистісному становленні і розвитку, тобто, за умови професійно-педагогічної спрямованості педагога, який не забуває, що: “Тільки в спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розвивається “людина в людині” як для інших так, і для себе самого” [3]. Оптимально, якщо студентові цікаво працювати на занятті, він бере активну участь в обговоренні проблем, студент відчуває своє особистісне зростання.

Висновок. Питання культури професійного спілкування набуває особливого значення у сучасних реаліях інформаційної доби, за якої спостерігаємо трансформаційні процеси в осмисленні світоглядних позицій з огляду на глобальний характер взаємообміну інформацією.

Таким чином, професійне спілкування викладача вищої школи – це педагогічні цінності, прагнення педагога до особистої самореалізації і професійного зростання, культура професійного мислення, творча педагогічна діяльність, висока пізнавальна активність.

Культура професійного спілкування забезпечує оптимальну соціалізацію студентської молоді в інформаційну добу, сприяє активному засвоєнню ними соціальних норм, цінностей, що поширюються інформаційними комунікаціями, перетворюючи їх на відповідну систему соціальних установок, ціннісних орієнтацій, забезпечують гармонійне входження молоді до реального активного суспільного життя.

1. Ахудєєва Л.А. Коммуникативная культура будущего учителя как объект системного исследования. – Казань: Изд-во Казанск. Ун-та, 2006. – 164 с.

2. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского М., 1963. – 430 с.

3. Біляєв О. Концепція мовної освіти в Україні / О. Біляєв, М. Ващуленко, В. Плахотник. // Рідна школа. – 1994. – №9. – С. 71 – 73.

4. Босак Н.Ф. Формування комунікативної компетенції майбутніх словесників у циклі фахових дисциплін // [зб. наук. праць] Педагогічні науки. Випуск 39 / Н.Ф. Босак, О.А. Копусь. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – С. 193 – 196.

5. Воробйова І.А. Формування соціокультурної компетенції учнів старшої школи засобами іноземної мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / “Теорія і методика професійної освіти” / І. А. Воробйова / Інститут педагогіки АПН України – К., 2003. – 20 с.

6. Колесникова И.Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И.Л. Долгина, И.А. Колесникова. – Cambridge University Press, 2001. – 224 с., С. 131.

7. Потебня А.А. Мисль и язык. X., 1913, 154 с.

8. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посібник / за ред. М. Пенцилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.

9. Сухомлинський В.О. Лист про педагогічну етику. – Вибр. тв.: У 5 т. – К.: Рад. шк. 1977. – Т. 5. – С. 591 – 600.

10. Черевко В.П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки: Дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07 / В.П. Черевко. – К., 2001. – 247 с.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2011